

Рецензия

от проф. Руси Маринов, д.н.

на *дисертационен труд*

за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ професионално направление 3.5 – Обществени комуникации и информационни науки (Журналистика – Манипулация в комуникацията) на основание на Заповед на Ректора на СУ „Св.Кл.Охридски“ №РД 38-652 от 7.11.2018г. и решение на Научния съвет на Факултета по журналистика и масова комуникация от 25.10.2018г., протокол №12.

Тема на дисертацията:

„Манипулация и авторитет

(Манипулативното влияние на авторитета в процеса на комуникация)“

Докторант:

Надежда Стоянова Стоянова

Дисертацията се състои от три глави, увод, заключение и приложения, с общ обем 325 страници, като основния текст е 285 компютърни страници, останалите са библиография и приложения. Темата на дисертацията е безспорно актуална и проблемите, свързани с манипулацията като нелегитимна практика в демократичното общество, репродуцираща неравенства, е обект на анализ не само в България, но и по света. Обект на изследване са произхода, развитието и същността на понятието „авторитет“, както и на логико-семантичните му измерения, в този аспект понятието „авторитет“ се разглежда като комуникационен феномен.

Предмет на изследването е манипулативното използване на авторитета в процеса на комуникация в съвременното общество, в частност българското. По този повод дисертацията проследява широк спектър от фактори, които играят роля при определянето на авторитета.

Тезата на изследването е ориентирана към търсене на отговор на въпроса, може ли авторитетът да се използва като средство за манипулация. Проучва се склонността да се доверяваме на чуждо мнение, при какви обстоятелства го правим, както и в какви случаи авторитетните личности притежават силата да въздействат.

Основната хипотеза, която си поставя автора, е свързана с едно от проявленията на авторитета, а именно способността му да се използва като средство за манипулация

в процеса на комуникация. В дисертационният труд се проучва значението на йерархичната зависимост при формирането на мнение, както и отношението на външните белези към изграждането на нагласи. При реализирането на теоретичната част на дисертационния труд е използван интердисциплинарен научен подход за разглеждане и анализ на избраните литературни източници. Формулирани са понятието „авторитет” и работни хипотези, свързани с него. Освен това е разработена типология при разглеждането на термина, установени са закономерностите при определянето му и тенденциите в развитието на изследвания обект. Проведено е проучване на ситуациите по метода на анонимната онлайн анкета. Социалното изследване е проектирано и реализирано като еднократно – ситуационно, тъй като описва основните характеристики и факторите, обуславящи състоянието на изследвания обект към дадения момент. То обаче позволява да бъде повторно проведено на по-късен етап и така да се реализира сравнително изследване. Целта на допитването е да се установи отношението и оценката на анкетирания относно авторитета, но също и мнението им за титлите и високите постове. Библиографията към дисертацията, включва 359 източника. От тях 247 са на английски език, 4 – на френски, 1 – на немски, 40 – на български, 12 – на руски език, и 56 веб страници.

Наименованието на отделните части в дисертационния труд е следното: Първа глава: „Методически проблеми и историческо развитие на понятието „авторитет””; Втора глава: „Авторитетът като манипулативно влияние и убеждение“; Трета глава: „Проучване на манипулативното влияние на авторитета (емпирично социално изследване)“.

Някои от приносите на дисертанта(общо пет на брой) могат да бъдат обобщени по следния начин:

- систематизиране и допълване на съществуващото знание за понятието „авторитет” чрез проследяване на зараждането и развитието в исторически план, разглеждане на подходите при определянето и открояване на основните характеристики на авторитета;
- определяне на методите за влияние чрез авторитет и възможностите за манипулация чрез авторитет; въвеждане на понятието „предоставен авторитет” като следствие на силата и величието, които определят авторитета в различните исторически периоди;
- емпирично изследване на понятието „авторитет“ чрез разглеждане на разбирането на българските граждани за същността и основните особености на понятието;
- установяване степента на корелация между понятията „авторитет” и „манипулация” посредством определянето на характеристиките на авторитета според респондентите, участвали в проведеното проучване.

Проверката на конструирания модел е заложена в основата на предварително планирано и реализирано емпирично социологическо изследване. Целта на проучването е свързана с набирането на емпирична информация за установяване на степента на корелация между авторитета и манипулацията. Прави се проверка на

реалната зависимост между понятията и възможностите за използване на авторитета като средство за влияние сред съвременните български граждани. Отговор на въпросите в изследването се търси посредством количествен подход. Използвана е анонимна онлайн анкета, при която водещ е доброволният принцип с цел получаване на възможно най-искрени и непресторени отговори. Допитването е изцяло ориентирано към потребителите на интернет пространството, заради метода на реализиране и разпространение на въпросника. Участие в анкетата са взели общо 151 лица.

Реализирането на емпиричното проучване е предшествано от предварителна работа в периода януари 2015 г. – март 2018 г. Собственото изследване е проведено в периода 5-10 март 2018 г. и има за цел да проследи дали се наблюдава корелационна зависимост между основните индикатори и отношението към авторитета. За проверка на формулираните хипотези е подготвена анонимна онлайн анкета, при която са събрани демографски и лични данни като семейно положение, образование, възраст и населено място на респондентите с цел проследяване на определени закономерности на базата на съответните лични белези. В допитването са включени 151 участници, като преобладаващата част от тях са жени – два пъти повече от анкетираните мъже. Повечето от респондентите – 75%, представителите на големи градове. Освен това според наличните данни възрастовият диапазон на участниците е 16-66 години, но най-голяма активност се наблюдава в интервала 30-40 години, в който влизат над 63% от анкетираните. Според резултатите в анкетата, лицата взели участие в допитването, описват авторитета преди всичко като доверие, въздействие върху обществото и върху определени групи. В политически план обаче се забелязват леки разминавания при характеристиките. Чертите, дефиниращи политическия авторитет, са въздействието върху обществото, предизвикването на доверие и заеманият пост.

В заключението се посочва, че в дисертацията се дава отговор на актуалния въпрос за многоликия характер на понятието „авторитет”, както и възможността то да бъде използвано като средство за манипулация, което се потвърждава и посредством емпиричното изследване. Текстът извежда основните характеристики на авторитета и подходите при неговото разглеждане, очертани от теоретичната постановка. С помощта на анкетното допитване се очертават особеностите на титлите и постове и показва отношението им към авторитета. Същото се постига и по отношение на външните белези като дрехи, униформи, цветове, прически и аксесоари, за които стана ясно, че в различна степен влияят върху авторитетността на един човек. Това заключение се потвърждава както от теоретичната част, така и от собственото изследване.

Авторът е представил по темата 3 публикации: „Авторитетът като средство за влияние в процеса на комуникация”, сборник „Инфраструктура: Бизнес и комуникации”. София: УНСС, 2016; „Авторитет в бизнес комуникацията”, сборник „Лидерство и организационно развитие”, СУ „Св. Климент Охридски”, 2016. „Понятието „авторитет” – възникване и развитие през епохата на Античността”, сборник „Комуникацията в дигиталната епоха” изд. „Холотера“, 2017.

Авторефератът е структуриран съгласно изискванията и съдържа 34 страници, необходимо е избягване на съкращението „стр.“ и повторението му.

В дисертационния труд се анализират връзките и отношенията между власт и авторитет. Докторантът посочва, че в „исторически план се наблюдава припокриване на понятията власт и авторитет“. В последните няколко години има значими разработки в областта на манипулация, свързан с власт и влияние. От тази гледна точка манипулацията не включва само власт, това е специфична злоупотреба с власт. Концепцията за манипулация се свързва с негативни асоциации, като подобна практика нарушава утвърдените социални норми. Често пъти се наблюдава изграден манипулативен дискурс. Манипулацията използва в практиката нелегитимни форми на влияние: манипулаторите карат другите да вярват и да вършат неща, които са в унисон с интересите на манипулатора и срещу интересите на манипулираните. От семиотична гледна точка нелегитимното влияние може да бъде осъществено с помощта на снимки, картини, филми или други медийни форми. Съвременната комуникативна манипулация, основно реализирана с помощта на медиите, може да бъде мултиmodalна и често пъти се използва за целите на рекламата и публичен рилейшънс. Негативните резултати от манипулативния дискурс обикновено се случват, когато реципиентите не са в състояние да разберат реални намерения или да видят пълните последици от вярванията и действията към които ги подтиква манипулатора. Това се случва обикновено поради това, че на реципиентите им липсва специфично знание за ситуацията и това се използва за целите на манипулацията.

В манипулацията се включва като задължителен елемент власт и доминация. Ориентирана е още към някаква форма на социален контрол на мисленето и убежденията на реципиентите и като ефект индиректен контрол на действията им, базиран най-вече на манипулирани предварително вярвания. Доминацията се определя и като злоупотреба с власт, предполагаща специален достъп или контрол на ограничени социални ресурси. Един от тези ресурси е например преференциален достъп до мас медиите и публичния дискурс, ресурси достъпни до "символичния" елит, в момента в който влизат политици, учени, писатели, журналисти. Очевидно е, че за да можем да манипулираме другите чрез текстове и разговори, една от най-важните потребности е да имаме достъп до публичен дискурс, изразяващ се в парламентарни дебати, създаване на новини, генериране на статии променящи мнението, ТВ шоу, реклама, интернет. Публичният дискурс в същото време е главен източник за репродуциране на подобна власт. Например политиците, много типично за нашата страна, могат да увеличат политическата си власт с помощта на публичния дискурс и в същото време да репродуцират повече политическа власт. С други думи манипулацията е една от дискурсивните социални практики на доминиращи в обществото групи, ориентирани към възпроизвеждане на тяхната власт. Подобни доминантни групи могат да правят това по много начини-убеждаване, осигуряване на информация, образование и обучение, инструкции с цел да повлияят на знанието, вярата, и действията на реципиентите. Предполага се, че манипулацията е нелегитимна практика в демократичното общество, поради факта че репродуцира или може да възпроизвежда неравенства: всичко се прави да се защитават най-добре интересите на групи с власт и нарушаване на интересите на групите с по-малко власт.

Ще посоча и някои слабости, свързани с разработване на темата:

- Дисертационният труд съдържа прекалено много дефиниции, исторически препратки и детайли, особено в първа и втора част като някои от тезите могат да бъдат обобщени, с цел ограничаване обема на работата и съсредоточаване на вниманието върху проблемни области. Професионалното направление, в което се защитава докторанта е ориентирано към журналистика и публичен рилейшънс, като в дисертацията има недостатъчно информация и данни, относно това, какъв е процеса на медийната манипулация и особено разбирането в публичен рилейшънс са убеждаваща комуникация и манипулация.
- Анкетното проучване е проведено изключително компетентно, резултатите са обобщени съгласно професионалните и университетски изисквания. Получените данни не могат да отразят реалната картина, свързан с манипулация, като допълнение могат да намерят приложение дискурсивен и контент анализ, ориентирани към конкретна ситуация, манипулираща или подвеждаща гражданите по важен комплексен съвременен проблем. Въпросите в анкетата са прекалено общи и липсва в достатъчна степен корелацията между „авторитет“ и манипулативни характеристики. Тоест изискват се уточнения и въвеждане на ограничения в проведеното вече изследване. Извадката от 151 респонденти е прекалено малка за обобщаване на нещата на равнище „български граждани“.

Въпреки посочените слабости, това не омаловажава достоинства на дисертационния труд и положените усилия за анализ на литературата, източниците и различните модели, дефиниции, структури описващи същността на авторитета и отношенията към манипулативните форми на взаимодействие. Смятам, че темата която е избрана като обект на изследване е актуална, отразява както съвременни комуникационни реалности така и международни тенденции за анализ на ролята на авторитет в традиционните и съвременни общества, разработена е компетентно и отговаря на основните академични и научни изисквания за подобен труд.

Оценката ми за дисертационния труд на Надежда Стоянова е положителна и предлагам на научното жури да и бъде присъдена образователната и научна степен „Доктор“.

07.12. 2018 г.

Рецензент:

/Р.Маринов/